

بسم الله الرحمن الرحيم

پایداری اجتماعی در فضای شهری

مجموعه مقالات دانشجویان کارشناسی ارشد معماری

دانشگاه آزاد اسلامی قزوین

جلد اول

ویرایش علمی: دکتر جمال الدین سهیلی

جمال الدین سهیلی، فاطمه اسماعیلی جوربایی، زهرا پرچم ویه، سکینه تقی خانی، زهره جهانبخش، مجیدجهانگیری، سعید حاجی آقابرگی، سارا حبیبی بذاغ، مینا حیدری، سارا خراسانی، مریم رشیدی، زینب رضائی لیمایی، ناهید زعفرانلو، سیما سمیعی فرد، یاسمن قربانی، سید محرمعلی موسوی، حلیمه نجفی

پایداری اجتماعی در فضای شهری مجموعه مقالات دانشجویان کارشناسی
 ارشد معماری دانشگاه آزاد اسلامی قزوین
 تهران: گوهردانش، ۱۳۹۴
 ج: مقصور (رنگی) ۲۹*۲۲ س.م.
 ج. ۱. ۹۷۸-۶۰۰-۱۶۴-۰۹۴-۰۰ ج. ۲. ۹۷۸-۶۰۰-۱۶۴-۰۹۵-۷
 فنیای مختصر فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی
<http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی است
 نویسندگان: جمال الدین سهیلی، فاطمه اسماعیلی جوریابی، زهرا پرچم ویه،
 سکینه تقی خانی، زهره جهانبخش، مجید جهانگیری.....
 سهیلی، جمال الدین، ۱۳۵۵
 ۳۷۹۲۰۹۴



تلفن و نمابر: ۷۷۸۰۵۹۹۳ - ۷۷۱۳۱۹۶۰

پست الکترونیک: gohardanesh@hotmail.com

نام کتاب: پایداری اجتماعی در فضای شهری مجموعه مقالات دانشجویان کارشناسی ارشد معماری دانشگاه آزاد اسلامی قزوین جلد اول
 نویسندگان: جمال الدین سهیلی، فاطمه اسماعیلی جوریابی، زهرا پرچم ویه، سکینه تقی خانی، زهره جهانبخش، مجید جهانگیری، سعید
 حاجی آقابزرگی، سارا حبیبی بداخ، میتا حیدری، سارا خراسانی، مریم رشیدی، زینب رضائی لیمایی، ناهید زعفرانلو، سیما سمیعی فرد،
 یاسمن قربانی، سید محرمعلی موسوی، حلیمه نجفی

ویرایش علمی: دکتر جمال الدین سهیلی

صفحه آرا: زینب رضائی لیمایی - فرناز ملکی فرد

طراح جلد: ستاره کشاورزیان

هماهنگی و نظارت تولید: سید رضا نصری

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۶۴-۰۹۴-۰۰

چاپ اول: سال ۹۴ تعداد: ۵۰۰ نسخه

چاپ: گوهردانش

کلیه حقوق چاپ و نشر برای مؤلفین محفوظ است.

قیمت: ۲۳۰۰۰ تومان

۱	پیشگفتار/ جمال الدین سهیلی
۳	نقش انعطاف پذیری فضا بر توسعه پایداری اجتماعی/ فاطمه اسماعیلی جوربابی
۱۲	تأثیر آیین و مناسبات فرهنگی بر توسعه پایداری اجتماعی / زهرا پرچم ویه
۲۲	نقش ایمنی سکونت گاه های انسانی در برابر مخاطرات طبیعی با رویکرد پایداری اجتماعی / سکینه تقی خانی
۳۳	تأثیر مشارکت مردم بر توسعه پایداری اجتماعی / زهره جهانبخش
۴۲	فعالیت های اقتصادی غیررسمی در پایداری اجتماعی/ مجیدجهانگیری
۵۰	تأثیر ظرفیت اجتماعی در ایجاد و توسعه پایدار اجتماعی / سعید حاجی آقابزرگی
۶۰	نقش سرزندگی بر توسعه پایداری اجتماعی در فضاهای باز شهری / سارا حبیبی بداغ
۷۰	تأثیر رفاه اجتماعی و کیفیت زندگی بر پایداری اجتماعی / مینا حیدری
۸۲	تأثیر همبستگی اجتماعی بر پایداری اجتماعی در فضای باز شهری / سارا خراسانی
۹۰	تأثیر امنیت اجتماعی بر پایداری اجتماعی در فضاهای کالبدی / مریم رشیدی
۱۰۰	تأثیر کیفیت زندگی جامعه محلی بر پایداری اجتماعی / زینب رضائی لیمایی
۱۰۹	نقش تامین نیازهای اساسی مردم فقیر در توسعه پایدار اجتماعی / ناهید زعفرانلو
۱۱۸	نقش توانمندسازی مردم در توسعه پایداری اجتماعی/ سیما سمیعی فرد
۱۲۹	نقش فرآیندهای مذهبی در توسعه پایدار اجتماعی / یاسمن قربانی
۱۳۶	تأثیر کیفیت های تاریخی همجواری ها در توسعه پایداری اجتماعی/ سید محرمعلی موسوی
۱۴۶	نقش و تأثیر طبیعت در محیط زیست در توسعه پایداری اجتماعی / حلیمه نجفی

در دهه های پایانی قرن بیستم و شروع قرن بیست و یکم، پایداری به عنوان یکی از مباحث مطرح در کلیه عرصه ها، به ویژه در عرصه فضاهای شهری و معماری مطرح بوده است. این موضوع میتواند از طریق سه مولفه اقتصادی، محیطی و اجتماعی در کنار یکدیگر به تعادل برسد. پایداری اجتماعی در معنای کلی مترادف با بالا بردن کیفیت زندگی انسان نسل حاضر و نسل آینده با در نظر گرفتن استعدادها و ظرفیت های او و برآوردن نیازهای همه اقشار است و شاخص هایی همچون افزایش سطح آموزش، عدالت اجتماعی و مشارکت مردمی و... را دارد. امروزه فضاهای عمومی در شهرها ظرفیتی عظیم برای پاسخگویی به نیازهای اجتماعی انسان و تامین حیات اجتماعی او محسوب می شود. به عبارت دیگر در مفهوم «پایداری»، حفظ سرمایه های انسانی، طبیعی، اجتماعی و اقتصادی در راستای عدالت بین نسلی در کانون توجه قرار می گیرد. همچنین، چارچوب نظری پایداری نشان می دهد که هر برنامه ریزی با رویکرد توسعه پایدار نیازمند ارائه تصویری چندبعدی از فضای مورد مطالعه است. در این بین، «پایداری اجتماعی» به عنوان یکی از ابعاد توسعه پایدار بیشتر با ابعاد کیفی همگام است و از طریق مفاهیمی چون «زندگی انسانی» و «احساس رفاه» در محیط اجتماعی ارزیابی می شود.

توسعه سریع شهری، در چند دهه معاصر از ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، محیطی و... زندگی بشر را تحت تاثیر قرار داده است. مطرح شدن توسعه پایدار، به عنوان شعار اصلی هزاره سوم نیز ناشی از اثرات شهرها بر گستره زیست کره و ابعاد مختلف زندگی انسانی است. در این میان فضاهای شهری در طول تاریخ نقش مهمی در زندگی اجتماعی - اقتصادی ساکنان داشته و به عنوان مرکز ارتباط و تحول در شهرها عمل کرده است. پس از انقلاب صنعتی، با تغییرات عمیقی که در تمامی ابعاد زندگی و سکونت رخ داده، بخش عمده فضاهای شهری به مکان هایی جهت تامین منافع اقتصادی تبدیل شده و تحت تاثیر نیروهای بازار در خدمت جریان هایی خاص قرار گرفته است.

فضای شهری یکی از عناصر ساخت فضایی شهر است که همواره با تاریخ یک ملت که در ادوار مختلف به وجود می آید شکل می گیرد و دگرگون می شود. این عنصر که فعالیت های مختلف فرهنگی، اجتماعی و سیاسی همواره در آن جریان داشته همیشه به عنوان یکی از عناصر اصلی در ساختار شهر اهمیت داشته است. بدون شک بحث از پایداری و توسعه پایدار بدون توجه به شهرها و شهرنشینی بی معنی خواهد بود. شهرها به عنوان عامل اصلی ایجادکننده ناپایداری در جهان به شمار می روند و در واقع پایداری شهری و پایداری جهانی هر دو مفهومی مکمل یکدیگر هستند. بر این اساس با توجه به پیچیدگی ذاتی شهرها و ابعاد مختلف تاثیرگذاری آنها، شناخت عوامل اصلی و کلیدی در جهت دست یابی به پایداری شهری، ضروری به نظر می رسد.

اثری که در پیش روی دارید مجموعه مقالاتی است که با تلاش و سازماندهی جناب آقای دکتر جمال الدین سهیلی تدوین و تنظیم شده است. ایشان سعی نموده اند تا چند نمونه از فضاهای شهری ایران و جهان را بر اساس مولفه های پایداری اجتماعی مورد مطالعه و بررسی قرار دهند که بدون تردید این مجموعه به عنوان یک اثر علمی پژوهشی، در نوع خود می تواند در راستای درک و فهم موضوع پایداری اجتماعی در فضاهای شهری گامی موثر و مفید محسوب می شود.

دکتر کرامت الله زیاری

استاد دانشگاه تهران

بهار ۹۴

در حدود دو دهه اخیر و در بستر افزایش توجهات بین المللی به محیط زیست و مسائل مربوط به کیفیت زندگی، تلاش برای دستیابی به پایداری اجتماعی در فضاهای شهری اهمیت ویژه ای یافته است. در این میان، فضاهای شهری به عنوان مبنای فیزیکی-اجتماعی می تواند نقش بسیار مهمی در زمینه پایداری شهرها ایفا کند. در این بین پایداری اجتماعی به عنوان یکی از ابعاد توسعه پایدار بیش تر با ابعاد کیفی زندگی انسانی همگام است و بر مفاهیمی چون آینده-نگری، عدالت محوری، مشارکت، توانمند سازی، دسترسی برابر، ارتقا هویت فرهنگی تاکید دارد.

توسعه پایدار شهری، توسعه ای همه جانبه و ناظر به ابعاد مختلف است. از اینرو مفهوم «پایداری» در کلان شهرها حول محورهای متعددی قابل بررسی است. اینطور بنظر میرسد که اغلب شهرهای جهان در یکصد سال گذشته رشد و توسعه شتاب زده ای یافته اند و این رشد و توسعه که تاکنون نیز ادامه داشته است، آثار زیان باری را بر محیط زیست و روابط انسانی ساکنین شهرها وارد ساخته است. این آثار، انسان را به فکر ارایه راه حل و چاره واداشته است که از این رهگذر مباحث و الگو و راهبرد توسعه پایدار مطرح و تبلور یافت. اما به طور عمده به علت تمرکز پیوسته رو به رشد جمعیت و فعالیت های اقتصادی و خدماتی در مراکز شهری، به ویژه در کشورهای کمتر توسعه یافته، این امر اهمیت و توجه بیشتری را به خود جلب کرده است.

در آستانه هزاره سوم فضاهای عمومی شهری به عنوان مکان سوم که نقشی اساسی در برقراری تعاملات اجتماعی ایفا می نمایند مورد توجه جدی قرار گرفته و به کانون تمرکز دانش- حرفه طراحی شهری بدل گردیده اند. در این میان، صاحب نظران با رویکردهای متفاوتی این موضوع را مورد بحث و بررسی قرار داده اند. فضاهای باز شهری بستر ارتباطات و تعاملات اجتماعی شهروندان را ارتقا می دهد. فضاهای مطلوب شهری امکان حضور بیشتر شهروندان در فضا را فراهم می آورد. فضای مطلوب شهری دارای ابعاد انسانی و کالبدی مطلوب هستند. مجموعه مقالات حاضر به عوامل انسانی از بعد اجتماعی و به فضاهای شهری از بعد ظرفی برای تعاملات اجتماعی می نگرد تا در نتیجه به آن دسته از معیارهای پایداری اجتماعی دست یابد که از طریق حیات جمعی انسان ها در شهر و فضا های عمومی آن حاصل می گردد و فضا های عمومی به دلیل جامعیت و قابلیت دسترسی برای همه می توانند برقرار کننده کیفیت های پایداری اجتماعی باشند و فعال نمودن این فضا ها برای جذب اقشار مختلف جامعه موجب هم بستگی، پیوند اجتماعی و هم چنین ایجاد مکانی برای تولید و تکثیر فرهنگ می گردد. ولی چیزی که بسیار حائز اهمیت است تطابق چنین فضاهایی با نیازها و خواست های شهروندان است که امکان حضور بیشتر شهروندان در شهر را فراهم می سازد. لذا توجه به کیفیت کالبدی و عملکردی چنین فضاهایی در جهت افزایش تعاملات جمعی و هم چنین تعریف و خلق رویدادهای مختلف فرهنگی و اجتماعی از سوی طراحان در فضا های عمومی می تواند به القای حس تعلق خاطر و ایجاد خاطرات جمعی مشترک و بازیابی هویت جمعی شهروند در شهر کمک کند و شهرها و جوامع پایداری را به وجود می آورد.

از جمله این کیفیت های فضایی موثر در پایداری اجتماعی می توان به بررسی کارکرد نقش سرزندگی، امنیت اجتماعی، مشارکت اجتماعی، اقتصاد غیر رسمی، فرایند های فرهنگی و مذهبی و ... اشاره نمود. جهت بررسی اصول طراحی این کارکردها نیاز است که بر مبنای یک روش مطالعه تحقیقی که متکی بر یافته های مستند باشد به بررسی مفاهیم و شناسایی اصولی از طراحی این کارکردها در فضاهای شهری بپردازیم. در اینجا نیاز به تحقیقی احساس شد تا بر اساس مولفه های پایداری اجتماعی بتوانیم به این هدف دست پیدا کنیم. به عبارت دیگر در ابتدا سعی کردیم با مطالعه کیفیت مولفه های پایداری اجتماعی به مبانی نظری تحقیق برسیم و سپس با بررسی نمونه های موفق در توسعه پایداری اجتماعی به شناخت معیارهای هر کدام از این مولفه ها در فضاهای شهری دست پیدا کنیم. مطالعاتی که تا کنون در خصوص پایداری اجتماعی در فضاهای شهری در کشور به انتشار رسیده است، مربوط به چند مقاله علمی- پژوهشی و چند مقاله کنفرانس های ملی می شود که با رویکردهای متفاوت این تحقیقات صورت پذیرفته است ولی این مجموعه مقالات درصدد است با محوریت چند مولفه پایداری اجتماعی موثر در کیفیت فضاهای شهری بتواند به معرفی الگوهای طراحی این مقوله بپردازد. البته شایان ذکر است که تمام آنها به عنوان پیشینه تحقیق استفاده شده است. این تحقیق از نوع کیفی می باشد که با روش توصیفی-تحلیلی و روش استدلال قیاسی به تحقق اهداف تحقیق پرداخته شده است.

بر این اساس، برای این پژوهش دانشجویان طرح معماری یک و دو کارشناسی ارشد معماری، ورودی نود و سه در دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین و علوم و تحقیقات قزوین انتخاب شدند که با همکاری بسیار عالی موجب انجام این پروژه در دو جلد گردیدند. همانطور که قبلاً نیز اشاره شد با توجه به اینکه این تحقیق از نوع کیفی می باشد و مبحث پایداری اجتماعی جزو موضوعات علوم انسانی می باشد که ورود به آن مستلزم مطالعه گسترده و جدی است تا بتوان به مفاهیم و الگوهای آن در فضاهای شهری دست یافت، در این پژوهش به تناسب موضوع مقاله و نوع درک مولفین سعی شده است ساختار هر تحقیق سازماندهی شود. لذا در این تلاش برخی اختلاف نظر خوانندگان گرامی در الگوهای ارائه شده برای ما قابل تامل می باشد و انتقال آنها به ما بسیار ارزشمند است. روش گردآوری اطلاعات به صورت اسنادی است که از طریق کتابها، مقالات و در برخی موارد برای تعدادی از تصاویر از سایت های اینترنتی استفاده شده است. لازم به ذکر است این تجربه ارزشمند آموزشی و پژوهشی را برای اولین بار در سال ۱۳۹۰ در محضر پژوهشگر فرهیخته معماری ایران جناب آقای دکتر سلطان زاده آموختم که منجر به انتشار مجموعه مقالات با عنوان طراحی پارک های تخصصی گردید و پس از آن چند مجموعه دیگر با عنوان های ذیل توسط انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی قزوین و سایر ناشرین محترم منتشر شد.

۱- طراحی پارکهای تخصصی (۱۳۹۰) - انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی قزوین

۲- طراحی پارک کودک (۱۳۹۱) - انتشارات چهار طاق

۳- فضاهای جدید در بافتهای تاریخی (۱۳۹۱) - انتشارات چهار طاق

۴- طراحی مجموعه محوطه های دانشگاهی (۱۳۹۲) - انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی قزوین

۵- معماری انعطاف پذیر (۱۳۹۲) - انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی قزوین

۶- زمینه گرایی در معماری (۱۳۹۳) - انتشارات نشر گوهر دانش

۷- مروری بر نشانه شناسی در معماری (۱۳۹۳) - انتشارات نشر گوهر دانش

در اینجا جا دارد از زحمات سرکار خانم مهندس زینب رمضان لیمایی و سرکار خانم مهندس فرناز ملکی فرد که در زمینه ویراستاری و صفحه آرایی تلاش ارزشمندی داشته اند و نیز سرکار خانم ستاره کشاورزبان که زحمت طراحی جلد را متقبل شدند، سپاسگزاری نمایم. در پایان از عنایت ویژه ریاست محترم دانشگاه جناب آقای دکتر موسی خانی که همواره از فعالیت های پژوهشی در دانشگاه آزاد اسلامی قزوین حمایت نموده اند تقدیر و تشکر می نمایم. همچنین از همکاری آقای مهندس سیدرضا نصری و مدیریت محترم نشر گوهر دانش که در خصوص امور انتشار فعالیت داشتند قدردانی می نمایم.

جمال الدین سهیلی

استادیار گروه معماری

دانشگاه آزاد اسلامی قزوین

بهار ۱۳۹۴